

УДК 343: 349,6 (477)

I. Khar

COMMITTER OF CRIMES AGAINST A PERSON'S LIFE: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE

I.O. Харь

*кандидат юридичних наук, доцент,
здобувач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ОСОБИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Постановка проблеми. Питання, що стосується суб'єкта злочинів проти життя особи, важливі для теорії та практики. Ця проблема потребує належного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми суб'єкта злочинів проти життя особи присвятили свої праці такі вчені, як: В.В. Сташис, В.К. Матвійчук, М.І. Хавронюк, С.С. Яценко, В.С. Буняк та ін. Проте до цього часу ця проблема не знайшла свого належного вирішення.

Метою статті є дослідження суб'єкта злочинів проти життя особи.

Основні результати дослідження. Проблема суб'єкта злочину загалом, а також суб'єкта злочинів проти життя особи має певний теоретичний і практичний багаж у науці кримінального права [1, с. 137–147; 2, с. 18–20; 3, с. 58; 4, с. 20; 5, с. 3–4; 6, с. 1–260; 7, с. 130; 8, с. 1–318; 9, с. 1–36; 10, с. 1–304; 11, с. 82–86; 12, с. 130–141; 13, с. 1–140]. Питання про суб'єкт злочину протягом багатьох років було дискусійним у теорії кримінального права. Зазначимо, що і на сьогодні в ряді моментів, які характеризують цей елемент складу злочину, немає єдності поглядів серед теоретиків. Суб'єктом злочину кримінальне право визнає фізичну осудну особу (людину), яка досягла до моменту вчинення певного злочину віку, з якого особа, що вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом, і здатна понести за нього кримінальну відповідальність [14, с. 348; 15, с. 74]. Існує й таке визначення суб'єкта злочину: «це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може настати кримінальна відповідальність» [16, с. 86; 12, с. 130].

Нам більше імпонує визначення суб'єкта злочину, яке запропоноване В.Я. Таційом і В.К. Матвійчуком, оскільки з ньому більш чітко визначається вік кримінальної відповідальності.

Історичний аналіз законодавчого підходу до розуміння цього елемента складу злочину дає підстави стверджувати, що вітчизняний кримінальний

закон завжди визнавав суб'єктом злочину виключно людину, зокрема до 1 вересня 2014 року, коли вже і юридичну особу буде можна притягнути до кримінальної відповідальності за деякі кримінальні правопорушення [17, с.4]. Необхідно зазначити, що вперше в КК України 2001 р. у ч. 1 ст. 18 дається законодавче визначення суб'єкта злочину: «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до цього Кодексу, може настати кримінальна відповідальність» [18], а також сформульоване визначення спеціального суб'єкта у ч. 2 ст. 18 КК України: «Спеціальним суб'єктом злочину є фізично осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого може настати кримінальна відповідальність за злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [18]. Відсутність будь-якої ознаки загального, а для спеціального – ознак спеціального суб'єкта злочину виключає склад конкретного злочинного діяння й застосування до особи покарання. Ці вимоги стосуються і злочинів проти життя особи. Така значущість суб'єкта злочинів проти життя особи потребує значної уваги до його дослідження і, зокрема, до класифікації суб'єктів.

Аналіз юридичної, філософської, медичної і психологічної літератури окреслив основні теоретичні й методологічні проблеми вчення про суб'єкт злочину в науці кримінального права. З дослідження цієї літератури видно, що під методологією розуміють передусім звернення щодо принципів побудови, форм і способів науково-пізнавальної діяльності, вчення про структуру, логічну організацію, а також щодо методів і засобів цієї діяльності [19, с. 164]. Виходячи із зазначеного, слід погодитися з думкою В.Г. Павлова, що методологія дає змогу представити вчення про суб'єкт злочину взагалі, і, на нашу думку, про суб'єкт досліджуваних злочинів з історико-філософських, правових і теоретичних позицій, допомагає визначити найбільш перспективні напрями цього вчення, глибше пізнати логіку існуючих проблем, виявити і закріпити важливі пріоритети в їх дослідженні [8, с. 12]. Зважаючи на вищевикладене, у пропонованому дослідженні варто зупинитися на деяких теоретичних і методологічних положеннях суб'єкта злочину. Крім того, досконале вирішення проблеми суб'єкта злочинів, передбачених стст. 115–119, 120, 129 КК України, неможливе без осмислення теоретичних і методологічних проблем дослідження суб'єкта злочину та дискусійних питань вчення про суб'єкт злочину.

Насамперед на цьому шляху дослідження зазначимо ще раз, що під методологією розуміють: вчення щодо принципів побудови, форм і способів науково-пізнавальної діяльності; вчення про структуру логічної організації, а також щодо методів і засобів цієї діяльності [20, с. 164]. Термін «методологія» в літературі в широкому розумінні використовується як філософське вчення про методи пізнання [21, с. 365–367]. У вузькому розумінні під методологією розуміють сукупність пізнавальних засобів, розроблених на основі принципів загальної методології, що мають методологічне значення в конкретній сфері пізнання і практики [19, с. 13–14]. Крім того, під методологією розуміють систему принципів наукового дослідження, оскільки методологія визначає, якою

мірою зібрані факти можуть слугувати і відповідати об'єктивному знанню [22, с. 24].

Маючи достатньо аргументовані визначення та підходи і провівши аналіз юридичної, філософської, медичної і психологічної літератури, окреслимо основні теоретичні й методологічні проблеми вчення про суб'єкт злочину в науці кримінального права, а також ті, що стосуються і суб'єкта злочинів, передбачених стст. 115–119, 120, 129 КК України.

Виходячи з означеного вище, слід констатувати той факт, що формування цілої низки методологічних основ учення про суб'єкт злочину відносяться до теорій і правових поглядів І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля, А. Фейєрбаха, І.Г. Фіхте та інших дослідників права, які мали великий вплив на розвиток правової думки в Україні. Так, у філософії І. Канта інтерес викликає: осмислення злочину і особи, що його вчинила; переконання, що злочин вчиняється за бажанням людини (за рішенням її волі); що суб'єкт злочину (як фізична особа) володіє свободою волі [23, с. 137]. Натомість за кримінально-правовою теорією Г.В.Ф. Гегеля: злочинець – це не просто об'єкт каральної влади держави, а суб'єкт права, воля і мислення якого являють собою щось єдине, тому що воля не що інше, як мислення, яке перетворює себе в наявне буття і при цьому наявність волі є загальною умовою інкримінування; осудність як властивість особи, що вчинила злочин, свідчить про те, що суб'єкт як мисляча істота, знав і хотів діяти певним чином [24, с. 89–165]. А. Фейєрбах вважав, що злочин вчиняється не з чуттєвих спонукань, а із свавілля вільної волі (як дія вільної волі злочинця) [25, с. 16–30]. І.Г. Фіхте наполягав на тому, що злочин залежить від свободи волі людини [26, с. 165].

Слід погодитися з дослідженнями А.А. Піонтковського, який вважає, що кримінально-правові погляди І. Канта на проблему суб'єкта злочину були ідеалістичними. Натомість це ж питання Г.В.Ф. Гегелем розглядалося по суті у сфері абстрактного права, а погляди А. Фейєрбаха були антиісторичними, тобто мали методологію критичної філософії [26, с. 17].

Багато питань, в тому числі ті, що стосуються суб'єкта злочину, відображені у філософії І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля. І.Г. Фіхте, в подальшому розроблялися і досліджувалися різними правовими школами. Так, найвидатнішими теоретиками класичної школи кримінального права, що виникла в Європі у другій половині XVIII ст. – на початку XIX ст., поряд з А. Фейєрбахом, були К. Біндінг (Німеччина), Н. Россі, О. Гарро (Франція). В Україні такий напрямок виник у XIX–XX стст. в особі професора А.Ф. Кістяковського, в Росії представниками цього напрямку були М.С. Таганцев, Н.Д. Сергієвський. Ця школа кримінального права базувалася на метафізичній, ніким і нічим не обумовленій свободі волі особи і відсутності кримінальної відповідальності неосудних. Протилежних поглядів дотримувались представники антропологічної школи кримінального права, що виникла в кінці XIX ст. (засновники: Ч. Лоброзо, Р. Гарофало, Е. Феррі та ін.). Спираючись на методологію вульгарного матеріалізму і позитивізму, заперечуючи повністю вольову діяльність, ці дослідники обґрунтовували вчення про злочинну людину. Іншими словами, Ч. Лоброзо, Р. Гарофало, Е. Феррі та ін. стверджували, що злочини вчиняються

незалежно від суспільних умов і, як правило, природженими злочинцями. Представники соціологічної школи кримінального права (кінець XIX – початок XX ст.) А. Прінс, І.Я. Фойніцький та інші виступили проти визнання свободи волі злочинця, наполягаючи, що його дії обумовлені соціальними факторами злочинності [22, с. 30]. По суті, вони заперечували інститути кримінального права, вчення про склад злочину, не проводили різниці між поняттями «осудність» і «неосудність». Злочинне діяння розглядалось як вчинок розумної людини. Методологією цієї школи були філософія прагматизму і позитивізму. Представники соціологічної школи кримінального права вважали, що будь-який злочин вчиняється фізичною особою (людиною). Якщо розглядати проблеми дослідження суб'єкта злочину з позиції методології теоретичних концепцій в українському і російському кримінальному праві, то незважаючи на різне ставлення дореволюційних вітчизняних криміналістів до філософських і кримінально-правових теорій, у більшості своїй вони були єдині, що суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, і виступали проти кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Проблема осудності й неосудності особи, яка вчинила злочин, що є однією з основних у теорій кримінального права у відношенні суб'єкта злочину, вирішувались представниками різних шкіл по-різному. Що ж стосується віку суб'єкта як однієї з його головних ознак, то дослідження зводилося до різних класифікацій злочинних елементів або до розгляду їх вікових особливостей з позицій особистих особливостей злочинця. Звичайно, що вивчення свободи волі, осудності, неосудності та інших питань, що пов'язані з поведінкою людини в суспільстві, неможливо обґрунтувати і вирішити окремо від проблеми суб'єкта злочину, з якою тісно пов'язані різні інститути кримінального права [27, 34–36].

В історичному аспекті представляє інтерес методологічний і теоретичний аналіз суб'єкта злочину в кримінальному праві й кримінальному законодавстві в радянський період розвитку СРСР і його складової Української РСР. Як, на наш погляд, вірно вважає Ю.А. Красіков, після жовтневої революції доктрина соціалістичного права увібрала в себе реакційні положення соціологічної школи права, спотворивши багато в чому класичний напрямок [27, с. 35]. У перші роки існування радянської держави увага до вивчення суб'єкта злочину юристами майже не приділяється. Це було пов'язано з тим, що кримінальне законодавство потребувало кардинальних змін [8, с. 18]. У цей період наука кримінального права з нових методологічних позицій стала вирішувати завдання з переосмисленням кримінально-правових теорій, у тому числі й тих, що стосуються суб'єкта злочину.

У радянській період значний внесок у розвиток теорій і методології з проблем суб'єкта злочину внесли Я.М. Брайнін, В.С. Орлов, А.А. Піонтковський, А.М. Трайнін, І.І. Карпець, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, Н.С. Лейкіна, Р.І. Міхеєв, В.Я. Тацій, С.С. Яценко, П.С. Матишевський, О.Я. Светлов та інші. Але, у зв'язку з відсутністю в теорії кримінального права послідовного, стрункого вчення про суб'єкт злочину, вченими допускалися методологічні помилки в характеристиці його ознак. Традиційно суб'єкт зло-

чину характеризувався у вигляді одного з елементів складу злочину [8, с. 18]. На думку О.Ф. Шишова, в підручнику з кримінального права 1938 р. був допущений ще один методологічний промахунок, який полягав у тому, що соціальна суть інституту вини розглядалася в розділі «Суб'єкт злочину» [22, с. 87].

Загальновизнаною думкою є та, що висвітлення питань методології в кримінально-правовій літературі цього ж напрямку щодо суб'єкта злочину обмежувалося лише вказівкою авторів на діалектичний матеріалізм як всезагальний метод наукового пізнання, а приватно – наукові методи були не на часі і потребували дослідження.

Важливе значення для розуміння теоретичних і методологічних проблем поняття «суб'єкт злочину» мало дослідження радянськими та сучасними фахівцями в галузі кримінального права філософського поняття свободи, волі в її матеріалістичному розумінні, а також ознак суб'єкта злочину (вік, осудність і неосудність).

У науці кримінального права, як зазначалося раніше, склад злочину є необхідною і достатньою підставою притягнення осудної особи, що вчинила злочин, з урахуванням встановленого законом віку до кримінальної відповідальності. Структурну основу складу злочину складає об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона [28, с. 162]. В той же час А.М. Трайнін наполягав на тому, що суб'єкт злочину не може розглядатися в системі елементів складу злочину, тому що людина не є елементом вчиненого нею злочинного діяння [29, с. 191]. Позиція А.М. Трайніна не отримала широкого визнання серед теоретиків кримінального права. Було спірним у теорії кримінального права і твердження про те, що осудність і вік суб'єкта злочину не можна розглядати як ознаки, що відносяться до складу злочину (А.Н. Трайнін, Б.С. Никіфоров та ін.). На переконання Н.С. Лейкіної, включення осудності і віку до числа основних ознак суб'єкта не є перетворенням злочинця в елемент вчиненого ним злочинного діяння, існує можливість спробувати дати більшу об'єктивну і всебічну характеристику конкретного складу злочину [30, с. 229–234]. Проте, на думку В.Г. Павлова, з якою слід погодитися, така позиція Н.С. Лейкіної є сумнівною [8, с. 19].

Важливою теоретичною основою в дослідженні суб'єкта злочину є вік, встановлений у законі, як обставина, що визначає настання кримінальної відповідальності за вчинене. Така ознака суб'єкта злочину як вік вченими практично не вивчена. Складність цієї проблеми полягає в тому, що вона пов'язана не тільки з природними, біологічними, але й соціально-психологічними властивостями людини, які мають враховуватися законодавцем при встановленні вікових меж для притягнення до кримінальної відповідальності. На певних історичних етапах вік, з якого наступала кримінальна відповідальність, встановлювався законодавцем по-різному. Достатньо низькі межі настання кримінальної відповідальності зберігалися тривалий час.

Загальна кримінальна відповідальність за чинним КК України настає з 16 років, хоча на практиці і в теорії кримінального права це питання вирішується неоднозначно [18]. Справа в тому, що за деякі злочини, не обумовлені в законі, кримінальна відповідальність може наставати з 18 або з 25 років. Дане

положення реалізується, коли мова йде про спеціальний суб'єкт злочину. В цьому зв'язку виникає необхідність привести в кримінальному законі конкретний перелік норм, що передбачають настання кримінальної відповідальності з 18 або з 25 років. Від віку, на нашу думку, залежить і структура складу злочину.

Одним із аспектів дослідження суб'єкта в теорії кримінального права є його осудність, тобто такий психічний стан, коли особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [14, с. 204].

Важливою особливістю дослідження суб'єкта злочину взагалі і, зокрема, суб'єкта злочинів, передбачених стст. 115–119, 120, 129 КК України, є вивчення такого складного питання в науці кримінального права і кримінології, як співвідношення понять «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», які іноді ототожнюються. Методологічною основою дослідження цієї проблеми є як поглиблене вивчення самого злочинного діяння на різних етапах розвитку нашої держави, так і вдосконалення кримінального законодавства з метою більш ефективної боротьби зі злочинністю, в тому числі і проти життя особи. Поняття «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця» хоча і близькі, але не тотожні. Крім того, вони мають різний обсяг, тому що поняття «суб'єкта злочину» вужче, ніж поняття «особистість злочинця» [8, с. 23]. Поняття «суб'єкт злочину» ґрунтується на конкретних положеннях, сформульованих у кримінальному законі, і виходить із методологічних передумов філософських і кримінально-правових теорій [8, с. 23]. Суб'єкт злочину – це термін кримінально-правовий, який, швидше, визначає юридичну характеристику особи, що вчинила злочин, і відрізняється від кримінологічного поняття «особистість злочинця» [8, с. 23]. Натомість поняття «особистість злочинця» як більш об'ємне розкривається через соціальну суть особи, а також через складний комплекс ознак, властивостей, зв'язків, відносин, моральний і духовний світ, що характеризують її, взятих у взаємодії з індивідуальними особливостями і життєвими фактами, що лежать в основі злочинної поведінки [8, с. 23].

Крім того, стосовно суб'єкта злочину також існує проблема його класифікації. Адже, як відомо, в юридичній літературі існують різні погляди на класифікацію суб'єктів злочину. Деякі автори стверджують, що ними можуть бути як приватні, так і службові особи [31, с. 522; 12, с. 131–141], а також, що суб'єктами злочинів можуть бути будь-які особи [32, с. 9]. Існує думка, що суб'єктом злочину можуть бути як громадяни, так і службові особи [33, с. 42]. В теорії кримінального права суб'єкти злочинів також класифікуються на загальний і спеціальний [34, с. 830–899; 10, с. 120 та ін.].

Така суперечлива класифікація суб'єктів злочину, їх тлумачення в науці кримінального права та судовій практиці не може надати допомогу судам і правоохоронним органам у справі боротьби зі злочинними проявами. Положення, що склалося, викликає необхідність більш поглибленого дослідження суб'єкта злочину і, зокрема, суб'єкта злочину, передбаченого стст. 115–119, 120, 129 КК України. З цією метою передусім звернемося до термінології, що використовується авторами для позначення суб'єкта конкретного злочинного діяння. Так, В.Я. Тацій, А.А. Піонтковський та ін. при визначенні суб'єкта

злочину, що стосується злочинів проти життя особи, використовують термін «приватна особа». Автор підтримує позицію В.К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» не зовсім точно відображає той зміст, який названі автори йому намагаються надати [35, с. 70]. Перш ніж зробити спробу пояснити свою точку зору про це поняття, слід відзначити, що в кримінальному праві зміст терміна «приватна особа» до цього часу не знайшов належного висвітлення. Автори існуючих підручників з кримінального права, курсів кримінального права, монографічної літератури, навчальних посібників і статей приватною особою називають суб'єктів злочинів, що стосуються злочинів проти життя особи. Про цьому не наводяться пояснення, на відміну від поняття «службова особа», якими ж ознаками повинна володіти приватна особа. Разом з тим, розробка ознак приватної особи має не тільки теоретичне, але й істотне практичне значення, на чому акцентував увагу В.К. Матвійчук [35, с. 70], що і ми спробуємо аргументувати при визначенні суб'єкта злочину, передбаченого стст. 115–119, 120, 129 КК України. Щоб отримати більш вичерпну відповідь на це питання, важливо дійсно дати тлумачення терміна «приватна особа», з'ясувати, який зміст в нього вкладається і що, власне, під ним треба розуміти, як його треба аргументувати. Згідно зі «Словарем російського язика» С. Ожегова слово «частный, -ое» означає «являющийся отдельной частью чего-либо, не общий, не типичный. Личный, не общественный, не государственный» [36, с. 717]. Близьке за значенням, хоча і більш вузьке тлумачення терміна «приватний» пропонує «Толковий словарь російського язика» В. Даля: «относящийся к части, общему, исключение» [37, с. 583]. Дещо схоже розуміння терміна «приватний» пропонується Великим тлумачним словником сучасної української мови: «Який належить окремії особі (особам); не державний, не суспільний. Який стосується окремої особи (осіб) особистий // перев., у сполуч. зі сл. життя. Не пов'язаний зі службовою або суспільною діяльністю, який не має офіційного значення... виконується поза державною службовою... який не перебував на державній службі... Приватним способом: а) неофіційно; б) для окремої особи або поза державною службою...» [38, с. 926].

З існуючих тлумачень терміна «приватний», наведених у словниках, досить складно визначити ознаки приватної особи. Для цієї мети додатково необхідно скористатися положеннями, наведеними в чинному кримінальному законодавстві (ст. 364 КК України), як це робить В.К. Матвійчук у своїх дослідженнях, а саме: ознаками службової особи, а також ознаками неслужбової особи, що даються в юридичній літературі. Порівнюючи зазначені ознаки й правові наслідки, що є на практиці, які відносяться як до службової особи, так і неслужбової, використовуючи для пояснення тлумачення терміна «приватний», що наводяться у словниках, спробуємо визначити ознаки суб'єкта приватної особи як суб'єкта злочину.

Найбільш прийнятими є визначення і обґрунтування ознак суб'єкта злочину через діяльність і функції суб'єкта [39, с. 70–71], тобто функціональну діяльність такої особи. Зазначена позиція В.К. Матвійчука потребує лише певного уточнення, яке повинне мати таке наповнення: «крім діяльності і функцій суб'єкта (функціональної діяльності такої особи) ще необхідно в зазначеній

динаміці врахування і відповідного статусу суб'єкта». Що ж стосується службових осіб, які дають вказівку на вчинення злочину або які його вчиняють особисто, то їхня діяльність згідно зі ст. 364 КК України відноситься до здійснення постійно чи тимчасово, чи за спеціальними повноваженнями функції представників влади або місцевого самоврядування, а також до того, що вони обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування на державних чи комунальних підприємствах в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальними повноваженнями, якими особа наділяється повноваженим органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноваженим органом чи повноваженою особою підприємства, установи, організації, судом або законом тощо [40, с. 79].

Суть першої функції виражається в безпосередньому управлінні людьми, виробничими, виховними, організаційними або технологічними процесами [41, с. 30–31; 42, с. 491–495]. Друга – охоплює коло обов'язків, пов'язаних з розпорядженням і управлінням державним, колективним або приватним майном, засобами виробництва та ін. суб'єкта [43, с. 62–63; 42, с. 495]

У частини суб'єктів, як свідчить це дослідження, функції та статус службової особи відсутні. Слід погодитися з думкою, що неможливо дати всебічне і об'єктивне визначення суб'єкта злочину (в частині, що стосується неслужбової особи) без розкриття змісту виробничих і професійних функцій, а також статусу такої особи, які такий суб'єкт виконує під час вчинення злочину [43, с. 80].

Ними є: 1) виробничі функції, в процесі яких відбувається процес виробництва; 2) професійні функції – відносно-постійний вид трудової діяльності, яка передбачає певну сукупність теоретичних знань, практичного досвіду і трудових навичок; 3) коло обов'язків такого працівника регламентується трудовим договором, контрактом, службовою інструкцією або іншими нормативно-відомчими актами [43, с. 62–71].

Варто погодитися з позицією В.К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» і «службова особа» відноситься до різних систем відліку і їх (ці поняття) не можна порівнювати і протиставляти, а тому методично вірно розглядати конкретні системи в конкретних умовах (тобто в системі досліджуваних суспільних відносин) [43, с. 63], а саме: які охороняються стст. 115–119, 120, 129 КК України. Отже, повнота поняття «суб'єкт злочину» виявляється в тому, що воно повинно мати повноту об'єму цього поняття (тобто варто наповнити це поняття конкретним змістом). З цього приводу слід погодитися з позицією В.К. Матвійчука і положеннями формальної логіки, що при поділі певного поняття, у даному випадку «суб'єкт злочину», сума об'ємів понять – дільників (службова, неслужбова і приватна особа) має дорівнювати об'єму (обсягу) діленого поняття [43, с. 64]. Таким чином, можна погодитися з таким визначенням приватної особи як суб'єкта злочину: це фізична осудна особа, якій виповнився до моменту вчинення злочину вік кримінальної відповідальності,

яка вчиняє злочин, не маючи функції та статусу службової та неслужбової особи, не знаходиться в трудових відносинах, діє як приватна особа не в інтересах суспільно корисної діяльності [43, с. 64].

Деяко іншу термінологію при визначенні суб'єкта злочину використовує В. Пакутін. Так, для позначення можливих суб'єктів конкретного злочину вчений вживає поняття «громадяни» поряд із службовими особами [33, с. 28]. Нам здається, що вірну позицію в цьому питанні займає В.К. Матвійчук, який зазначає що «використання терміна «громадянин» в поєднанні зі службовими особами як складових суб'єкта злочину неправомірне» [35, с. 93]. Дійсно, таке поєднання можливих суб'єктів окремого складу злочину призводить до відомої логічної помилки, тобто невідповідності членів поділу і їх перерізу, пересіченню, перетину [35, с. 93], а отже, спричиняє відторгнення їх один від одного, адже очевидно, що службові особи також є громадянами. Крім того, при такому поєднанні вбачається і друга логічна помилка – неповнота ділення [35, с. 93], що є, на наш погляд, істотною методологічною помилкою. Автори, виходячи з механізму логіки мислення, використовуючи поняття «громадяни», не включають як можливих суб'єктів злочину осіб без громадянства, громадян іноземної держави, неслужбових і приватних осіб. Це ще раз підтверджує нашу позицію щодо суб'єкта злочину.

Поділ суб'єктів на загальний і спеціальний, як вірно вказує С.Б. Гавриш, для злочинів проти життя особи дійсно недостатній, тому що не відображає соціального й правового статусу суб'єкта [44, с. 484]. Це справді так, оскільки цей термін є певною абстракцією, позбавленою соціального змісту, тобто реальності суб'єкта як такого.

Автор вважає, що теоретичне вирішення питання про суб'єкт злочину, передбаченого стст. 115–119, 120, 129 КК України, повинно передусім слугувати практиці боротьби з цими злочинами. Розробки в науці кримінального права можуть бути сприйняті практикою лише в тому випадку, якщо в достатній мірі конкретизовані і базуються на реальних умовах життя суспільства, мають правові та соціальні основи кримінального закону.

Таким чином, вищезазначені основні методологічні й теоретичні підходи до суб'єкта злочинів і, зокрема, щодо злочинів, передбачених стст. 115–119, 120, 129 КК України, надають можливість дослідити суть цього злочину.

Аналіз судової практики, проведений нами, свідчить, що суб'єктом злочинів, що посягають на відносини, які забезпечують життя, передбачених статтями 115–117 КК України, є фізична, осудна особа, яка досягла до моменту вчинення злочину 14 років, а щодо злочинів, передбачених стст. 118–120 КК України, – особи, які досягли до моменту вчинення злочину 16 років.

Вивчення вироків дало змогу встановити, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України, була фізична, осудна особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 14 років. Натомість, у разі «посереднього виконання» вбивства, коли особа, яка наділена ознаками суб'єкта вбивства, використовує для його вчинення неосудну, малолітню особу або особу, яка перебуває під впливом помилки (введена в оману), виконавцем вбивства визнавалася особа, наділена ознаками суб'єкта вбивства. Неосудна, малолітня

особа або особа, яка введена таким суб'єктом в оману, визнавалася знаряддям вчинення умисного вбивства. Так само належить кваліфікувати дії особи у разі залучення нею до заподіяння смерті потерпілому звірів, свійських тварин тощо. Посереднє вчинення вбивства має місце і в разі протиправного позбавлення життя під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа, яка вчиняє таке діяння, не могла керувати своїми вчинками (неперекорний фізичний примус – ч. 1 ст. 40). Виконавцем вбивства тут є суб'єкт, що застосував неперекорний фізичний примус, а особа, яка діяла під впливом такого примусу, – знаряддям вчинення умисного вбивства.

Вивчення кримінальних справ стосовно вчинення вбивств через необережність, а також чинного кримінального законодавства дає підстави стверджувати, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 119 КК України, є фізична осудна особа, яка досягла загального віку кримінальної відповідальності (16 років). Це також підтверджується специфічними ознаками основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 119, якими є: а) вік суб'єкта злочину. Це осудна особа, якій до моменту позбавлення потерпілого життя виповнилось 16 років; б) зміст вини – психічне ставлення до смерті потерпілого може виражатись лише у формі необережності; в) відсутність відповідних ознак інших юридичних складів злочинів – тих, які передбачають смерть потерпілого як обов'язкову чи альтернативну ознаку своєї об'єктивної сторони.

Частина 2 ст. 115 КК України називає цілий ряд обставин, які свідчать про кваліфікуючі види вбивства. Класифікацію їх можна провести за елементами складу злочину, оскільки це відповідає дійсності. Вона виглядає таким чином: 1) кваліфікуючі обставини, що належать до об'єкта вбивства: вбивство двох або більше осіб; вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку; вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; вбивство заручника; 2) кваліфікуючі обставини, що належать до об'єктивної сторони вбивства: вбивство вчинене з особливою жорстокістю; вбивство вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб; вбивство поєднане із звалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом; 3) кваліфікуючі обставини, що належать до суб'єктивної сторони вбивства: вбивство з корисливих мотивів; вбивство з хуліганських мотивів; вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення; 4) кваліфікуючі обставини, що належать до суб'єкта вбивства: вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила вбивство; вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб; вбивство, вчинене на замовлення; вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство.

Аналіз судової практики, проведений нами, свідчить, що як умисне вбивство заручника здійснює суб'єкт злочинів, передбачених стст. 147, 349 КК України, наприклад, у зв'язку з висунутими вимогами до відповідних адресатів, з метою залякування інших заручників, при спробі заручника звільнитись тощо. Однак не виключені випадки, коли умисне вбивство заручника може здійснити й інша особа, наприклад, з наміром покласти відповідальність за

смерть заручника на суб'єкта злочинів, передбачених статтями 147, 349 КК України, чи з метою усунути підстави для виконання висунутих ним вимог.

Умисне вбивство заручника, вчинене суб'єктом злочинів, передбачених стст. 147, 349, необхідно кваліфікувати за п. 3 ч. 2 ст. 115 та ч. 1 ст. 147 (за ознакою спричинення тяжких наслідків) або ст. 349 (п. 7 відповідної постанови Пленуму Верховного Суду України).

Вивчення кримінальних справ стосовно вчинення умисного вбивства на замовлення свідчить, що замовник умисного вбивства залежно від конкретних обставин справи є або підбурювачем, або організатором злочину (якщо тільки він не є співвиконавцем цього вбивства). Його дії належить кваліфікувати за ч. 3 або 4 ст. 27 і п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України. Дії замовника умисного вбивства, який був співвиконавцем цього злочину, кваліфікується за пунктами 11 і 12 ч. 2 ст. 115 КК України як умисне вбивство, вчинене на замовлення за попередньою змовою групою осіб, а за наявності підстав і за іншими пунктами цієї статті (п. 15 постанови ВСУ). Якщо ж замовник такого умисного вбивства, який не був співвиконавцем, має корисні мотиви, а виконавець керувався будь-якими іншими мотивами, то дії такого замовника потрібно кваліфікувати за ч. 3, 4 ст. 27 і п. 6 та 11 ч. 2 ст. 115 КК України. Натомість дії виконавця умисного вбивства на замовлення у тому разі, якщо він також вчинив цей злочин з корисливих мотивів, слід кваліфікувати за підпунктами 6 і 11 ч. 2 ст. 115 КК України. Проте варто зазначити, що не можна застосувати при кваліфікації п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України, коли замовлене не умисне вбивство, а будь-який інший, у тому числі й насильницький злочин. Наприклад, якщо замовник доручив виконавцеві щодо потерпілого вчинити розбійний напад, а виконавець умисно вбив потерпілого, то замовник підлягає кримінальній відповідальності за співучасть у розбійному нападі (ст. 187 КК України), який він організував або до вчинення якого підбурював, а виконавець — за той злочин, який фактично вчинив.

Відповідно до ч. 3 ст. 29 КК України на кваліфікацію дій одного співучасника умисного вбивства на замовлення не повинні впливати обтяжуючі обставини, що стосуються особи іншого співучасника. Наприклад, якщо виконавець вбивства, що розглядається, раніше вчинив умисне вбивство (за винятком такого, яке було вчинене при пом'якшуючих обставинах), ця обтяжуюча обставина замовнику умисного вбивства чи його пособнику інкримінуватись не повинна, в тому числі й тоді, коли ними усвідомлювалася.

Умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб (п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України). Умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб (п. 12 ч. 2 ст. 115), має місце тоді, коли в позбавленні потерпілого життя брали участь декілька осіб (дві і більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його виконання.

Тобто таке вбивство слід вважати вчиненим групою осіб (простою, за попередньою змовою), якщо в цьому злочині брали участь дві або більше особи. Термін «брали участь» означає, що особи, усвідомлюючи характер вчинюваного злочину, безпосередньо брали участь у процесі позбавлення життя потерпілого. Участь може виразитися не тільки в нанесенні смертельних уда-

рів, даванні отрути тощо, а й в інших насильницьких діях, спрямованих на придушення волі потерпілого або на позбавлення його фактичної можливості вчинити протидію. Отже, за цей злочин несуть відповідальність і ті особи, які хоча і не вчинювали дій, якими безпосередньо була заподіяна смерть потерпілому, але, будучи об'єднаними з іншими співвиконавцями вбивства єдиним умислом, спрямованим на позбавлення потерпілого життя, виконали хоча б частину того обсягу дій, який група вважала необхідним для реалізації цього умислу.

Усі злочини, передбачені ч.2 ст. 115 КК України свідчать, що їх суб'єктом є фізична осудна особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 14 років, тобто це мінімальний вік кримінальної відповідальності за ці злочини.

Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК України). Диспозиція ст. 116 КК України має як описовий, так і відсилочний характер. Наприклад, в ній описуються найсуттєвіші ознаки злочину, а саме: розкривається зміст злочинних дій, спрямованих на позбавлення життя, які є реакцією на протизаконне насильство, систематичне знуцання або тяжку образу з боку потерпілого. Крім того, тут описується вид умисної вини — умисе як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони цього злочину. Крім того, у цьому складі злочину описується така ознака, яка належить до суб'єктивної сторони цього діяння, як обов'язкова, як емоційний стан (сильне душевне хвилювання).

Цей злочин може бути лише тоді, коли винний перебуває у стані сильного душевного хвилювання, що являє собою раптовий емоційний процес, викликаний поведінкою потерпілого, перебіг цього процесу швидкий і бурхливий, передбачає здатність особи усвідомлювати свої дії і керувати ними. Досить часто такий стан є коротким, триває декілька хвилин.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла до його вчинення 14-річного віку (мінімальний вік кримінальної відповідальності) і перебувала під час вчинення злочину у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знуцання або тяжкої образи з боку потерпілого.

Диспозиція ст. 117 КК України має як описовий, так і відсилочний характер. Так, зокрема, у ній описується найсуттєвіші ознаки, які відрізняють цей вид вбивства від інших складів умисного вбивства. Зокрема, розкривається зміст злочинних діянь, спрямованих на позбавлення життя матір'ю своєї новонародженої дитини, а також називаються такі обов'язкові ознаки цього складу злочину як час його вчинення: 1) під час пологів; 2) відразу після пологів. Також у диспозиції статті називається суб'єкт цього злочину — матір і суб'єктивна сторона злочину — умисел.

Виходячи з аналізу ст. 22 та ст. 117 КК і вивчення кримінальних справ, слід констатувати, що суб'єктом злочину може бути лише мати потерпілої дитини, яка є осудною і на момент вчинення злочину досягла 14-річного віку.

Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 КК України).

Диспозиція ст. 118 КК України має як описовий, так і відсилочний характер. Наприклад, у цій статті розкривається зміст двох самостійних злочинів, подібних між собою за об'єктом посягання й обставинами, що пом'якшують покарання. Враховуючи техніку побудови і спосіб описування ознак конкретного виду злочину в ст. 118 КК України та ознайомлення з кримінальними провадженнями цієї категорії справ, здійсненням аналізу стст. 22, 118 КК України, ми прийшли до висновку, що суб'єктом цього злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку й перебуває у стані необхідної, уявної оборони або правомірною затримання особи, яка вчинила злочин.

Доведення до самогубства (ст. 120 КК України). Чинним кримінальним законодавством передбачено відповідальність за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності, а також це саме діяння, вчинене щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, або щодо двох чи більше осіб. Кримінально караними є ці діяння і тоді, коли вони вчинені щодо неповнолітнього.

Аналіз кримінальних справ цієї категорії злочинів та стст. 22, 120 КК України дає підстави стверджувати, що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла загального віку кримінальної відповідальності (16 років).

Вивчення існуючих публікацій і кримінальних справ стосовно погроз вбивством (ст. 129 КК України) надає можливість констатувати, що суб'єктом злочину може бути особа, яка досягла 16-річного віку. Сучасне кримінальне законодавство зарубіжних держав також передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти життя особи. Так, проблеми суб'єкта злочину проти життя особи певною мірою відображені в кодексах таких країн: КК Республіки Польща [45], КК Республіки Болгарія [46], КК Швеції [47], КК Японії [48], КК Норвегії [49], КК Іспанії [50].

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

- 1) найбільш прийнятним є визначення й обґрунтування суб'єкта злочину через їх діяльність і функції (функціональну діяльність такої особи);
- 2) суб'єктом злочинів, що посягають на відносини, які забезпечують умови з охорони життя іншої особи, передбачені стст. 115-117 КК України, є фізична осудна особа, яка досягла до моменту вчинення злочину мінімального 14-річного віку;
- 3) суб'єктом злочинів, передбачених стст. 118–120, 129 КК України є фізична осудна особа, яка до моменту вчинення злочину досягла мінімального 16-річного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абдуразаков С.А., Ахмедов Г.А.* Суб'єкт преступлення по Уголовному кодексу Узбекской ССР/ С.А. Абдуразаков Г.А. Ахмедов // Вопросы совершенствования законодательства Узбекской ССР/ [ред. кол. Г.А. Ахмедов и др.]. – Ташкент, 1970. – С. 137–147.

2. *Абшилава Г.В.* Некоторые особенности производства допроса с участием переводчика / Г.В. Абшилава // Российский следователь. – 2004. – № 10. – С. 18–20.

3. *Бородин С.В.* К вопросу совершенствования законодательства об уголовной ответственности несовершеннолетних / С.В. Бородин, Н.А. Носков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства. – М., 1994. – С. 57–59.

4. *Владимиров В.А.* Субъект преступления по советскому уголовному праву: [лекция] / В.А. Владимиров, Г.А. Левицкий. – М. : МООП РСФСР, 1964. – 59 с.

5. *Наумов А.В.* Предприятие на скамье подсудимых / А.В. Наумов // Советская юстиция. 1992. – № 17–18. – С. 3–4.

6. *Орлов В.С.* Субъект преступления по советскому уголовному праву / В.С. Орлов. – М. : Госюриздат, 1958. – 260 с.

7. *Орымбаев В.С.* Специальные субъекты преступления / Р. Орымбаев; отв. ред. Г.И. Баймурзин. – Алма-Ата : Наука Каз ССР, 1977. – 152 с.

8. *Павлов В.Г.* Субъект преступления / В.Г. Павлов. – СПб : Юридический центр Пресс, 2001. – 318 с.

9. *Розенко В.І, Матвійчук В.К.* Суб'єкт злочину / В.І. Розенко, В.К. Матвійчук // Лекція. – К. : Українська академія внутрішніх справ, 2004. – 36 с.

10. *Светлов А.Я.* Ответственность за должностные преступления / А.Я. Светлов. – К. : Наукова думка, 1978. – 304 с.

11. *Протченко Б.А.* Понятие невменяемости в советском уголовном праве / Б.А. Протченко // Изд. вузов. Правоведение. – 1987. – С. 82–86.

12. *Тацій В.Я.* Суб'єкт злочину / В.Я. Тацій // Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / [М. І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін]; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. – Х., 2001. – С. 130–141.

13. *Устименко В.В.* Субъект преступления (понятие и виды): Учеб. пособие / В.В. Устименко. – Х. : Харьк. юрид. ин.-т, 1989. – 140 с.

14. Полный курс уголовного права: В 5 т. / Под ред. докт. юрид. наук, проф., засл. деятеля науки РФ А.И. Коробеева. – СПб. : Р. Асланов, Юридический центр Пресс, 2008. – Т. 1: Преступление и наказание. – 2008. – 1133 с.

15. Кримінальне право України. Загальна частина: Практикум [Навч. посібник] / Костенко О.М., Козаченко І.П., Матвійчук В.К. та ін.; за заг. ред. В.К. Матвійчука. – К. : КНТ, 2006. – 432 с.

16. *Шем'яков О.П.* Суб'єкт злочину / О.П. Шем'яков // Кримінальне право України (Загальна частина) / Хохлова І.В., Шем'яков О.П.: [навч. посібник]. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 86–95.

17. Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні: pro et contra Юридична газета. № 24, 12 травня. – 2013. – 1.4 – 9.

18. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

19. *Шабалин В.А.* Методологические вопросы правоведения. В связи с теорией и практикой социалистического управления / В.А. Шабалин. – Саратов : Сарат. ун-т, 1972. – 226 с.

20. Большая советская энциклопедия: В 30 т. – Т.9 / [гл. ред. А.М. Прохоров]. – 3-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1970: ЕВКЛИД-ИБСЕН. – 1972. – 986 с.

21. Философский энциклопедический словарь / [гл. ред. : Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов]. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

22. *Шишов О.Ф.* Становление и развитие науки уголовного права в СССР: Пробл. общей части: Учеб. пособие (1915 – 1936 гг.) / О.Ф.Шишов: науч. ред. В.А. Владимирова. – М.: Б.и., 1981. – Вып. 1: 1917–1920 гг. – 1981. – 85 с.
23. *Кант И.* Сочинение в шести томах. – Т.4. – ч. 2 / И. Кант. – М., 1965. – С. 120–137.
24. *Гегель Г.В.Ф.* Философия права / Г.В.Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1990. – 524 с.
25. *Фейербах А.* Уголовное право / А.Фейербах. – СПб.: Медицинская тип.; тип. Гос. комерц-коллегии; тип. имп. воспит. дома, 1810. – 616 с.
26. *Пионтковский А.А.* Уголовно-правовые воззрения И.Канта, А.Фейербаха, И. Фихте / А.А. Пионтковский. – М.: Профобразование, 1971. – 112 с.
27. *Красиков Ю.А.* Доктрина русского уголовного права: источники и тенденции развития / Ю.А. Красиков // Современные Тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства: тез. докл. науч. конф., (г. Москва, 27-28 января 1994 г.) / Под. ред. С.В. Бородина и др. – М., 1994. – С. 34–36.
28. *Брайнин Я.М.* Уголовная ответственность и ее основания в советском уголовном праве / Я.М. Брайнин. – М.: Госюриздат, 1963. – 281 с.
29. *Трайнин А.Н.* Общее учение о составе преступления / А.Н. Трайнин. – М.: Госюриздат, 1957. – 191 с.
30. Советское уголовное право. Часть Общая: Учеб. пособие / [Н.С. Алексеев, Н.А. Беляев, Н.П. Грабовская, С.А. Домахин, И.И. Карпец, Н.С. Лейкина и др.] – Л.: ЛГУ, 1960. – 587 с.
31. *Пионтковский А.А.* Преступление в области природных богатств / А.А. Пионтковский // Курс советского уголовного права: В 6 т. / [редкол.: А.А. Пионтковский и др.] – М.: 1971. – Т. 5. – С. 513–544.
32. *Писарев А.* Правовая охрана и защита лесов / А. Писарев // Советская юстиция, 1982 – С. 7–10.
33. *Пакутин В.Д.* Ответственность за незаконную порубку леса / В.Д. Пакутин // Социалистическая законность – 1978. – № 11. – С. 40–42.
34. *Баулін Ю.В.* Злочини у сфер обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення / Ю.В. Баулін // Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В.В.Сташиса, В.Я. Тація. – К., 2003. – С. 830–899.
35. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та практичні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [монографія] / В.К. Матвійчук. – К.: Національна академія управління, 2011. – 368 с.
36. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка: ок. 5700 слов / Ожегов С.И.; под. ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – [19 изд., испр.]. – М.: Рус. Яз., 1987. – 846 с.
37. *Даль В.Д.* Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т./ В.И. Даль. – М.: Государственное издательство иностр. и национальных словарей, 1955. – Т. 4. – 1956. – 583 с.
38. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
39. *Матвейчук В.К.* Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов: Учеб. пособие / В.К. Матвейчук. – К.: НИ и РИО Украинской академии внутренних дел, 1992. – 79 с.
40. *Попов М.И., Харитонов С.О.* Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг / М.І. Попов,

С.О. Харитонов// Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид. допов. – Х. : Право, 2013, т. 2 Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013. – С. 782–840.

41. *Здравомыслов Б.В.* Должностные преступления. Понятие и квалификация / Б.В. Здравомыслов. – М. : Юрид. лит., 1975. – 168 с.

42. *Мельник М.І.* Злочини у сфері службової діяльності / М.І. Мельник // Кримінальне право України. Особлива частина: Підруч. / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К., 2004. – С. 491–513.

43. *Матвейчук В.К.* Уточнение понятия субъекта экологических преступлений на современном этапе развития общества и государства / В.К. Матвейчук // Проблемы борьбы зі злочинністю в Україні: тези доповідей і повідомлень респ. наук. конф. / АН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 1992. – С. 62–64.

44. *Гаврыш С.Б.* Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства / С.Б. Гаврыш. – Харьков : Основа, 1994. – 640 с.

45. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A 1 Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch. – St Petersburg «Yuridicheskyy Tsenty Press», 2001. – 234 p.

46. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2001. – 298 p.

47. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. – St Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2002. – 366 p.

48. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2002. – 226 p.

49. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2002. – 366 p.

50. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html. – Заголовок з екрану.

REFERENCES

1. *Abdurazakov S.A., Ahmedov G.A.* Subekt prestupleniya po Ugolovnomu kodeksu Uzbekskoy SSR/ S.A. Abdurazakov G.A. Ahmedov// Voprosy sovershenstvovaniya zakonodatel'stva Uzbekskoy SSR/ [red. kol. G.A. Ahmedov i dr.]. – Tashkent, 1970. – S. 137–147.

2. *Abshilava G.V.* Nekotorye osobennosti proizvodstva doprosa s uchastiem perevodchika/ G.V. Abshilava// Rossijskij sledovatel'. – 2004. – № 10. – S. 18–20.

3. *Borodin S.V.* K voprosu sovershenstvovaniya zakonodatel'stva ob ugolovnoy otvetstvennosti nesovershennoletnih / S.V. Borodin, N.A. Noskov// Sovremennye

tendencii razvitiya ugovolnoj politiki i ugovolnogo zakonodatel'stva. – M., 1994. – S. 57–59.

4. *Vladimirov V.A.* Subekt prestupleniya po sovetскому ugovolnomu pravu: [lekciiya] / V.A. Vladimirov, G.A. Levickij. – M. : MOOP RSFSR, 1964. – 59 s.

5. *Naumov A.V.* Predpriyatie na skam'e podsudimyh / A.V. Naumov // Sovetskaya yusticiya. 1992. – № 17–18. – S. 3–4.

6. *Orlov V.S.* Subekt prestupleniya po sovetскому ugovolnomu pravu / V.S. Orlov. – M. : Gosyurizdat, 1958. – 260 s.

7. *Orymbaev V.S.* Special'nye subekty prestupleniya / R. Orymbaev; otv. red. G.I. Bajmurzin, – Alma-Ata : Nauka Kaz SSR, 1977. – 152s.

8. *Pavlov V.G.* Subekt prestupleniya / V.G. Pavlov. – SPb: YUridicheskij centr Press, 2001. – 318 s.

9. *Rozenko V.I., Matviichuk V.K.* Subiekt zlochynu / V.I. Rozenko, V.K. Matviichuk // Lektsiia. – K. : Ukrainska akademiia vnutrishnikh sprav, 2004. – 36 s.

10. *Svetlov A.YA.* Otvetstvennost' za dolzhnostnye prestupleniya / A.YA. Svetlov. – K. : Naukova dumka, 1978. – 304 s.

11. *Protchenko B.A.* Ponyatie nevmenyaemosti v sovetском ugovolnom prave / B.A. Protchenko // Izd. Vuzov Pravovedenie. – 1987. – S. 82–86.

12. *Tatsii V.Ia.* Subiekt zlochynu / V.Ia. Tatsii // Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Pidruch. dlia stud. yuryd. spets. vyshch. zakl. Osvity / [M. I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in]; za red.. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ia. Tatsiia. – K. – Kh., 2001. – S. 130–141.

13. *Ustimenko V.V.* Subekt prestupleniya (ponyatie i vidy): Ucheb. posobie / V.V. Ustimenko. – H. : Har'k. yurid. in.-t, 1989. – 140 s.

14. Polnyj kurs ugovolnogo prava: V 5 t. / Pod red. dokt. yurid. nauk, prof., zasl. deyaelya nauki RF A.I. Korobeeva. – SPb.: R. Aslanov, YUridicheskij centr Press, 2008. – T. 1: Prestuplenie i nakazanie. – 2008. – 1133 s.

15. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Praktykum [Navch. posibnyk] / Kostenko O.M., Kozachenko I.P., Matviichuk V.K. ta in.; za zah. red. V.K. Matviichuka. – K. : KNT, 2006. – 432 s.

16. *Shemiakov O.P.* Subiekt zlochynu / O.P. Shemiakov // Kryminalne pravo Ukrainy (Zahalna chastyna) / Khokhlova I.V., Shemiakov O.P.: [navch. posibnyk]. – K. : Tsentr navchalnoi literatury, 2006. – S. 86–95.

17. Kryminalna vidpovidalnist yurydychnykh osib v Ukraini: pro et contra Yurydychna hazeta. № 24, 12 travnia. – 2013. – 1.4 – 9.

18. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2001. – № 25–26. – St. 131.

19. *SHabalin V.A.* Metodologicheskie voprosy pravovedeniya. V svyazi s teoriej i praktikoj socialisticheskogo upravleniya / V.A. Shabalin. – Saratov : Sarat. un-t, 1972. – 226 s.

20. Bol'shaya Sovetskaya EHnciklopediya: V 30 t. – T.9 / [gl. red. A.M. Prohorov]. – 3-e izd. – M. : Sov. EHnciklopediya, 1970: EVKLID-IBSEN. – 1972. – 986 s.

21. Filosofskij ehnciklopedicheskij slovar' / [gl. red. : L.F. Il'ichev, P.N. Fedoseev, S.M. Kovalev, V.G. Panov]. – M. : Sov. Ehnciklopediya, 1983. – 840 s.

22. *Shishov O.F.* Stanovlenie i razvitie nauki ugovolnogo prava v SSSR: Probl. Obshchej chasti: Ucheb. posobie (1915 – 1936 gg.) / O.F. Shishov: nauch. red. V.A. Vladimirova. – M. : B.i., 1981. – Vyp. 1 : 1917–1920 gg. – 1981. – 85 s.

23. *Kant I.* Sochinenie v shesti tomah. – T.4. – ch. 2 / I. Kant. – M., 1965. – S. 120–137.

24. *Gegel' G.V.F.* Filosofiya prava / G.V.F. Gegel'. – M. : Mysl', 1990. – 524 s.
25. *Fejerbah A.* Uголовное право / A. Fejerbah. – SPb. : Medicinskaya tip.; tip. Gos. Komerс-kollegii; tip. Imp. Vospit. doma, 1810. – 616 s.
26. *Piontkovskij A.A.* Uголовно-правовые воззрения I. Kanta, A. Fejerbaha, I. Fihte / A.A. Piontkovskij. – M. : Profobrazovanie, 1971. – 112 s.
27. *Krasikov Yu.A.* Doktrina russkogo uголовного права : istochniki i tendencii razvitiya / Yu.A. Krasikov // Sovremennye Tendencii razvitiya uголовной politiki i uголовного zakonodatel'stva : tez. dokl. nauch. konf., (g. Moskva, 27-28 yanvarya 1994 g.) / Pod. red. S.V. Borodina i dr. – M., 1994. – S. 34-36.
28. *Brajnin Ya.M.* Uголовная otvetstvennost' i ee osnovaniya v sovetskom uголовном prave / Ya.M. Brajnin. – M. : Gosyurizdat, 1963. – 281 s.
30. *Trajnin A.N.* Obshchee uchenie o sostave prestupleniya / A.N. Trajnin. – M. : Gosyurizdat, 1957. – 191 s.
31. Sovetskoe uголовное право. Chast' Obshchaya: Ucheb. posobie / [N.S. Alekseev, N.A. Belyaev, N.P. Grabovskaya, S.A. Domahin, I.I. Karpec, N.S. Lejkina i dr.] – L. : LGU, 1960. – 587 s.
32. *Piontkovskij A.A.* Prestuplenie v oblasti prirodnyh bogatstv / A.A. Piontkovskij // Kurs sovetskogo uголовного права: V 6 t. / [redkol. : A.A. Piontkovskij i dr.] – M. : 1971. – T. 5. – S. 513-544.
33. *Pisarev A.* Pravovaya ohrana i zashchita lesov / A. Pisarev // Sovetskaya yusticiya, 1982 – S. 7-10.
34. *Pakutin V.D.* Otvetstvennost' za nezakonnuyu porubku lesa / V.D. Pakutin // Socialisticheskaya zakonnost'. – 1978. – № 11. – S. 40-42.
35. *Baulin Yu.V.* Zlochnyny u sfer obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv abo prekursoriv ta inshi zlochnyny proty zdorovia naselennia / Yu.V. Baulin // Kryminalnyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar / [Iu. V. Baulin, V.I. Borysov, S.B. Havrysh ta in..]; za zah. red. V.V. Stashysa, V.Ia. Tatsiia. – K., 2003. – S. 830-899.
36. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta praktychni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: [monohrafiia] / V.K. Matviichuk. – K. : Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. – 368 s.
37. *Ozhegov S.I.* Slovar' russkogo yazyka : ok. 5700slov / Ozhegov S.I.; pod. red. chl. –korr. AN SSSR N.YU. SHvedovoj. – [19 izd., ispr.]. – M. : Rus. YAz., 1987. – 846 s.
38. *Dal' V.D.* Tolkovyj slovar' zhivogo velikorusskogo yazyka: V 4 t./ V.I. Dal'. – M. : Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostr. i nacional'nyh slovarej, 1955. – T. 4. – 1956. – 583 s.
39. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / [uklad. i holov. red. V.T. Busel]. – K.; Irpin: Perun, 2005. – 1728 s.
40. *Matvejchuk V.K.* Uголовно-правовая бор'ба organov vnutrennih del s prestupnym zagryazneniem vodnyh obektov: Ucheb. posobie / V.K. Matvejchuk. – K. : NI i RIO Ukrainskoj akademii vnutrennih del, 1992. – 79 s.
41. *Popov M.Y., Kharytonov S.O.* Zlochnyny u sferi sluzhbovoi diialnosti ta profesiinoi diialnosti, poviazani z nadanniam publicznykh posluh / M.I. Popov, S.O. Kharytonov // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar: U 2 t. / Za zah. red. V.Ia. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. – 5-te vyd. dopov. – Kh. : Pravo, 2013, t. 2 Osoblyva chastyna / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in. – 2013. – S. 782-840.
42. *Zdravomyslov B.V.* Dolzhnostnye prestupleniya. Ponyatie i kvalifikaciya / B.V. Zdravomyslov. – M. : Yurid. lit., 1975. – 168 s.

43. *Melnyk M.I.* Zlochyny u sferi sluzhbovoi diialnosti / M.I. Melnyk // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: Pidruch. / [Iu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.]; za red.. M.I. Melnyka, V.A. Klymenka. – K., 2004. – S. 491–513.

44. *Matvejchuk V.K.* Utochnenie ponyatiya sub"ekta ehkologicheskikh prestuplenij na sovremennom ehtape razvitiya obshchestva i gosudarstva / V.K. Matvejchuk // Problemi borot'bi zi zlochinnisty v Ukraïni: tezi dopovidej i povidomlen' resp. nauk. konf. / AN Ukraïni. Institut derzhavi i prava im. V.M. Korec'kogo. – K., 1992. – S. 62–64.

45. *Gavrysh S.B.* Ugolovno-pravovaya ohrana prirodnoj sredej Ukrainy. Problemy teorii i razvitiya zakonodatel'stva / S.B. Gavrysh. – Har'kov: Osnova, 1994. – 640 s.

46. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A I Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch – St Petersburg «Yundicheskyy Centei Press», 2001 – 234 p.

47. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2001. – 298 p.

48. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; – St Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2002. – 366 p.

49. The Japanese Penal Code / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2002. – 226 p.

50. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2002. – 366 p.

51. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

Харь І.О. Суб'єкт злочинів проти життя особи: проблеми теорії і практики

У статті досліджено теоретичні та прикладні проблеми суб'єкта злочинів проти життя особи. В історичному й методологічному плані з'ясовано суть вчення про суб'єкт злочину взагалі і, зокрема, здійснено вивчення судової практики та нормативної бази стосовно суб'єкта злочинів проти життя особи.

Ключові слова: суб'єкт злочину, аналіз судової практики, законодавство, злочини проти життя особи, класифікація суб'єктів злочину.

Харь И.А. Субъект преступлений против жизни человека: проблемы теории и практики

В статье исследуются теоретические и прикладные проблемы субъекта преступления против жизни человека. В историческом и методологическом плане выяснена суть учения о субъекте преступления вообще и, в частности, изучена судебная практика и нормативная база в отношении субъекта преступлений против жизни человека.

Ключевые слова: субъект преступления, анализ судебной практики, законодательство, преступления против жизни человека, классификация субъектов преступления.

Khar I. Committer of crimes against a person's life: problems of theory and practice

The article deals with theoretical and applied problems of the committer of crimes against the person's life. The author found in the historical and terms of methodology of teaching the committer of crimes in general and, in particular, made a study of jurisprudence and regulatory framework in relation to the committer of crimes against the person's life.

Keywords: *Committer of crimes; Analysis of judicial practice; Legislation; Crimes against a person's life; The classification of the crime.*

Стаття надійшла до редакції 07.04.2016.